

"Bir zerre, kocaman şemsi tecelli ile, yani in'ikas itibariyle istiâb eder, içine alır. Fakat küçücük iki zerreyi bizzât, yani hacimleri itibariyle içine alamaz..." devamıyla izah eder misiniz?

"Bir zerre, kocaman şemsi tecelli ile, yani in'ikas itibariyle istiâb eder, içine alır. Fakat küçücük iki zerreyi bizzât, yani hacimleri itibariyle içine alamaz. Binaenaleyh, yağmurun şemsin timsaline ma'kes olan katreleri gibi, kâinatın zerrat ve mürekkebatı, ilim ve iradeye müstenid kudret-i nurâniye-i ezeliyenin -tecelli ve in'ikas itibariyle- lem'alarına mazhar olabilirler. Fakat gözün içindeki bir hüceyre zerresi, "âsab, evride, şerâyin"de tesirleri görünen bir kudret, şuur ve iradeye menba' olamaz. Bu acip san'at, muntazam nakış, ince hikmetin iktizasına göre kâinatın her bir zerresi, herbir mürekkebatı, ulûhiyete mahsus muhit ve mutlak sıfatlara menba' ve masdar olması lâzım gelir. Veya o sıfatlar ile muttasıf Şems-i ezeli'nin tecelliyat lem'alarına ma'kes olmaları lâzımdır."

Atom kadar küçük bir cam parçası düşünelim. Bu küçük cam, dünyadan bir milyon üç yüz bir defa büyük olan güneşi tecelli ile içine alabilir. Güneş kendini onda gösterir. Ama o cam parçasına iki atom büyüklüğündeki bir cam yerleşemez.

Bu harika misâlden şu hakikat dersini alıyoruz: Zerratta ve mürekkebatta, yani atomlar âleminde ve onların bir araya getirilmeleriyle yaratılan varlıklarda görülen ilim, hikmet, kudret, rahmet gibi mânalar, onların malı değildir. Yâni, bu hakikatler o varlıklar mal edilemezler. Meselâ, Allah'ın rahmet ve inayetiyle bir meyve ağacından meyveler çıkıyorlar. Güneş gibi açık olan İlâhî rahmet ve inayet o ağaçta böylece tecelli etmiş oluyor. Bir zerre kadar cam parçasının koca güneşi içine alması gibi, rahmet ve inayet de ağaçta kendini gösteriyor. Meyveleri ağacın kendi gücüyle ve kendi merhametiyle verdiğini vehmeden bir insan, güneşin küçük bir cama yerleştiğini kabul etmiş gibi olur.

Bir diğer örnek olarak hücreye bakalım: Hücre hakkında yazılan bütün ilmi eserleri bir araya getirseniz müstakil bir kütüphane olur. Demek ki, o küçük varlıkta bu kadar mânalar, hikmetler saklı. Bir göz hücresini meydana getiren zerrelerin her biri bedeninin bütününe dikkate alır gibi hareket eder ve vazife görür. O zerrelerin böyle muhit bir ilme sahip olduğunu düşünmek de güneşi küçük bir cam parçasına yerleştirmeye kalkışmak gibidir.

“Bu acip san'at, muntazam nakış, ince hikmetin iktizasına göre kâinatın her bir zerresi, herbir mürekkebatı, ulûhiyete mahsus muhit ve mutlak sıfatlara menba' ve masdar olması lâzım gelir.”

Masdar- Menba / Mazhar- Makes

Masdar, bir şeyin sudur ettiği, çıktığı yer demektir. Menba da bir şeyin nebean ettiği kaynadiğı yer manasına gelir. Bu iki terim yakın mana taşırlar. Bir araziden su çıkmışsa suyu o arazinin yaptığı söylenebilir mi? Başımızdan saçlar sudur eder, parmaklarımızdan da tırnaklar çıkar. Ama, ne saçları kafatasının yaptığı söyleyebiliriz, ne de tırnakları parmakların eseri sayabiliriz. Aynı şekilde, ağaçları bahçenin yaptığı iddia edemeyeceğimiz gibi, meyveleri de ağacın yaptığı söyleyemeyiz.

Mazhar ve makes terimlerinin de manaları birbirine yakındır. Mazhar, bir şeyin görüldüğü, zâhir olduğu, açığa çıktığı mekân demektir. Makes ise bir ışığın aksettiğı, görüldüğü yer demek olur. Bir aynada güneşin aksinin görünmesiyle ayna güneşe makes olmuş olur. Şimdi o ışığı aynanın yaptığı iddia edilebilir mi?

Üstat hazretlerinin bu âleme kitab-ı kâinat demesinden hareketle bu terimleri bir kitap sayfası üzerinde tahlil etmeye çalışalım. Kitabın bir sayfasında yer alan ilmi bir makale, müellifin ilmîni göstermekle o ilme mazhar ve makes olmuş olur. İlim de bir nurdur; kendini kitabın sayfalarında göstermiştir. Lakin, ne kitabın tamamında, ne de o makalede ilim sıfatı bulunmaz. Yâni, yazıya veya kitaba âlim denmez.

Bir risalede “manevi cemâlini size göstermek istiyor” ifadesi geçer. Allah'ın bütün isimlerinin ve sıfatlarının güzellikleri hep manevidir, ancak bu manevi güzellikler şehadet âlemi dediğimiz şu görünen âlemde kendilerini gösterirler. Yâni, bu âlemdeki varlıklar esmâ ve sıfatın güzelliklerine de kemallerine ayna olurlar, mazhar olurlar, fakat o güzellikler ve kemâller o aynaların malı değildirler. Sıfatlar ve isimler birer manevî güneş ise, bu varlıklar o güneşleri gösteren birer küçük cam parçası hükmündedirler.

Zerrede ilim yoktur ama Allah'ın ilmîne ayna olur. Hücrede sanatkarlık yoktur, ancak yoktur Allah'ın sanatına ayna olur. Atomda kudret yoktur, lakin Allah'ın kudretine ayna olur.

Ne ışık güneşin malıdır, ne çiçekler bahçenin sanatı, ne de bebekler annelerinin eseri. Bunların tümü Allah'ın mülkü, O'nun eseri, O'nun sanatıdır. Şu var ki, şu hikmet dünyasında o eserler bu sebeplere bağlanarak gönderilmişlerdir. Bağlar da O'nundur, onlara bağlananlar da.

Zerreleri çıplak gözle göremediğimiz için, örneklerimizi onlardan meydana gelen mürekkebbattan vermeye devam edelim. Bir ağaç sayılamayacak kadar çok atomdan terkip edilmiş bir kudret mucizesidir. Üzerinde yer aldığı topraktan, kendisini kuşatan havaya, bulutları taşıyan rüzgara, suları buharlaştıran güneşe kadar her şey ona hizmet etmekte, böylece ona kaderin tayin ettiği istidadı bütün bir kâinatın yardımıyla sünbüllemekte ve meyveler boy göstermektedir. İlâhî sıfatlardan sadece kudret üzerinde konuşacak olursak, ortada iki ihtimal vardır, ya bütün bu yardımlar Allah'ın sonsuz kudretiyle gerçekleşmektedir, yahut ağacın kendisi sonsuz bir kudrete sahiptir ve saydığımız her şeyi kendi gücü ve kuvvetiyle kendine hizmet ettirmektedir. Bu ikinci şıkka göre o ağaç, Üstadın ifadesiyle "uluhiyete mahsus muhit ve mutlak sıfatlara menba ve masdar" olmuş sayılır. Yâni sonsuz kudret ondan nebean doğmakta, ondan çıkmakta, ondan sudur etmektedir. Her şeyiyle sınırlı olan bir mahluka muhit ve mutlak sıfatlar isnat etmek ise aklen mümkün değildir.

"Veya o sıfatlar ile muttasıf Şems-i ezeli'nin tecelliyat lem'alarına ma'kes olmaları lâzımdır."

Muhit; her şeyi ihâta eden, tecelli dairesi içine alan demektir. Mutlak ise, icraatına bir kayıt konulamayan demektir; yani, İlâhî sıfatlar icraat gösterirken onları engelleyecek, sınırlayacak bir mani bulunmaz. Allah'ın bütün sıfatları muhittir ve mutlaktır. Muhit olduğu için o sıfatların tecellisinde az ile çok, büyük ile küçük, yakın ile uzak fark etmez.

Bu hakikat, On Altıncı Sözde güneş misaliyle çok açık ve berrak olarak ortaya konulmuştur. Aynı örneği bir diğer unsur olan hava için de düşünebiliriz. Hava unsuru yeryüzünün tamamını kaplamıştır, bütün bitkileri, hayvanları ve insanları ihata etmiştir. O unsurun bir tek nefse nefes vermesiyle bütün nefislere vermesi arasında fark olmaz, hepsini aynı kolaylıkta nefeslendirir. Her şeyi ihâta ettiği için de yakın-uzak, büyük-küçük farkı kalmaz.

Her varlık Allah'ın sıfatlarının ihatası içindedir ve İlâhî isimler bu varlıkların hepsinde birlikte ve sonsuz bir kolaylıkla tecelli ederler. Her şey bir makes, yâni ayna olur ve Allah'ın sıfatlarını, isimlerini gösterir, ilan ederler.

عِبَارَاتُنَا شَتَّى وَحُسْنُكَ وَاحِدٌ وَ كُلُّ إِلَى ذَاكَ الْجَمَالِ يُشِيرُ

"İbarelerimiz (ifade biçimlerimiz) birbirinden farklı olsa da senin güzelliğin birdir, tektir; hepsi o cemâle işaret ederler."

مِنَ الْمَلَأِ الْأَعْلَى إِلَيْكَ رَسَائِلُ * تَأْمَلُ سَطُورَ الْكَائِنَاتِ فَإِنَّهَا

"Kâinat kitabının satırlarındaki manaları dikkatle düşün. Çünkü onlar mele-i a'lâdan sana birer mektup, birer risaledirler."